

Rozmanitosť pieskomilnej vegetácie pri Čenkove a súčasné ochranárske aktivity v území

Národné prírodné rezervácie Čenkovská step a Čenkovská lesostep sa nachádzajú na Podunajskej nížine v juho-východnej časti okresu Nové Zámky pri obci Mužla.

Na stepnej časti sú pôvodné pionierske porasty stepných tráv s dominantnými vytrvalými trávami kostrava pošvatá (*Festuca vaginata*) a kavyl' piesočný (*Stipa borysthena*), ktoré patria do triedy *Festucetea vaginatae*, predstavujú začiatkové fázy sukcesie a spevňujú pohyblivý substrát. Tieto porasty sú zároveň biotopmi európskeho významu s prioritným významom a mozaikujú s nasledovnými biotopmi Natura 2000:

6120* Suchomilné travinno-bylinné porasty na vápnitých pieskoch;

6260* Panónske travinno-bylinné porasty na pieskoch (sukcesne pokročilejšie porasty oproti pionierskej vegetácii na pieskoch, druhovo bohatšie). Na tieto formácie nadväzujú počiatkové štádiá sukcesie s väčšou bylinnou a stromovou pokryvnosťou, vyskytujú sa v NPR Čenkovská lesostep.

91N0* Panónske topoľové lesy s borievkou;

6410 Bezkolencové lúky (veľmi vzácné, v medzidunových priestoroch formujú asociáciu *Molinio-Salicetum rosmarinifoliae*);

9110a* Eurosibírske dubové lesy na spraši a piesku (variant dubové lesy ponticko-panónske, na starých riečnych terasách nížin).

Panónske topoľové lesy s borievkou (*Junipero-Populetum albae*) je samostatné spoločenstvo. Vyvíja sa prirodzenou sukcesiou suchomilného travinnobylinného porastu zo zväzu *Festucion vaginatae* na vápnitých pieskových dunách, podľa iného názoru však môže vznikať aj degradáciou stepných dúbav.

popis foto

Ide o pieskomilnú lesostepnú vegetáciu kontinentálneho typu, ktorá sa nachádza v nivách veľkých riek. Na Slovensku má endemický výskyt, je známa jedine z NPR Čenkovská lesostep. Centrálné rozšírenie má v NP Kiskunság pri lokalitách Bugacpuszta a Orgovány v Maďarsku.

Porasty sú viazané prevažne na piesčité pôdy s vyšším obsahom vápnika. Osídľujú najmä piesčité duny vysoké 2 – 3 m, ktoré pochádzajú z minulej dynamickej činnosti Dunaja. Ide o mozaikovitú lesnú zloženú z riedkych porastov topoľov a hustejšieho krovinného poschodia. Vďaka nepriaznivým stanovištným podmienkam sa nedokáže pohnúť do ďalšej sukcesnej fázy (ktorou je dubový xerothermný les ponticko-panónsky), a preto je známe

Na južnom Slovensku nájdeme najsevernejší výbežok panónskej pusty so špecifickými spoločenstvami na dunajských pieskoch, kde pravým klenotom sú xerothermné travinno-bylinné fytocenózy, prechádzajúce do lesostepí a listnatých lesov. Táto nížina je človekom oddávna pozmenená. Výrazne ohrozený je aj biotop panónskych pieskov pri osade Čenkov, prezentovaný dvomi národnými prírodnými rezerváciami – Čenkovská step a Čenkovská lesostep. Ak natrafíme na voľnú plochu zvlnenej pieskovej duny, porostenej kavyl'mi so statnými borievkami, obkolesené tiež robustnými topoľmi bielymi, nevšedná prírodná scenéria nás nesporne očarí.

ako subklímaxové extra-zonálne spoločenstvo.

Topoľ biely (*Populus alba*) určuje základný charakter stanovišta. Je známy ako klónový druh, svojimi dlhými koreňmi a pakoreňmi sa vtláča ako pionierska drevina na neosídlené piesčité plochy alebo do zapojených trávnatých spoločenstiev. Vytvára rôzne vzrastové formy, od jednotlivých drobných kříčkov po

zapojené ťažko preniknuteľné kroviská. Inokedy tvorí nádherné urastené, tvarom zaujímavé exempláre, čím dodáva vegetácii osobitný fyziognomický ráz. V dôsledku edafických pomerov sa často vyskytuje v zakrpatených formách. Do podúrovne stromového poschodia dorastá aj borievka obyčajná (*Juniperus communis*), avšak veľmi vzácné, preferuje otvorené plochy. Zastúpený je aj dub cerový (*Quercus cerris*), topoľ sivý (*Populus canescens*) a vzácné aj topoľ čierny (*Populus nigra*) a pionierska breza ovisnutá (*Betula pendula*).

Krovité poschodie je veľmi dobre vyvinuté a rastie tam široká škála teplomilných druhov. Dosť vysokú stálosť dosahujú dráč obyčajný (*Berberis vulgaris*)

Panónske travinno-bylinné porasty na pieskových dunách

Jesienka piesočná
(*Colchicum arenarium*)

Alkana farbiarska
(*Alkanna tinctoria*)

Kosatec piesočný
(*Iris arenaria*)

Klinček neskorý
(*Dianthus serotinus*)

Počiatočná kolonizácia svetlo-
milnej borievky obyčajnej
na pieskoch

ris), zob vtáčí (*Ligustrum vulgare*), hloh jednozemenný (*Crataegus monogyna*), bršlen európsky (*Euonymus europaeus*). Zriedkavejšie sa vyskytuje trnka obyčajná (*Prunus spinosa*), čerešňa mahalebková (*C. mahaleb*), rešetliak prečisťujúci (*Rhamnus cathartica*), svib krvavý (*Swida sanguinea*).

Čenkovská lokalita je z floristického hľadiska mimoriadne významná. Územie sa nachádza vo fytogeografickej oblasti *Pannonicum*, tvorí prirodzenú severnú hranicu tejto oblasti. Nachádzame preto veľký počet panónskych endemitov, ktoré tu dosahujú svoj najsevernejší areál výskytu, a preto sú tieto rastlinné druhy na Slovensku vzácné.

V bylinnom poschodí je charakteristická okrem mozaikovitosti aj floristická nejednotnosť, na malých plochách sa striedajú teplomilné lesné a stepné prvky v závislosti od svetelných a pôdných pomerov, preto druhová diverzita je veľmi vysoká. Najčastejšie sa vyskytuje kostrava pošvatá (*Festuca vaginata*), kavyľ vláskovitý (*Stipa capillata*), ometlina sivá (*Koeleria glauca*), ostrica leskloplodá (*Carex liparocarpus*), smlz kroviskový (*Calamagrostis epigejos*), zriedkavejšie aj zlatofúz južný (*Chrysopogon gryllus*). Z dvojklíčnolistých najväčšie zastúpenie majú konštantné druhy, ako nátržník pie-

sočný (*Potentilla arenaria*), mliečnik chvojkový (*Tithymalus cyparissias*), hlaváč žltkastý (*Scabiosa ochroleuca*), voňavý kvet klinčeka neskorého (*Dianthus serotinus*), klinček Pontederov (*D. pontederiae*), asparagus lekársky (*Asparagus officinalis*), poniklec lúčny český (*Pulsatilla pratensis* subsp. *bohémica*), ľan rakúsky (*Linum austriacum*). Otvorené nezapojené stanovišťa obľubuje tarica krivolaká (*Alysum tortuosum*), tarica kališnatá (*A. alyssoides*), gypsomilka zväzkovitá piesočná (*Gypsophila fastigiata* ssp. *arenaria*) a drobný ker plazivého vzrastu s nápadným žltým kvetom je deväťorka rozprestretá (*Fumana procumbens*). Predmetom ochrany sú kriticky ohrozené psamofyty, ktoré na Čenkove rastú endemicky: rumenica nepravá (*Onosma pseudoarenaria*), alkana farbiarska (*Alkanna tinctoria*), jesienka piesočná (*Colchicum arenarium*), kosatec piesočný (*Iris arenaria*) a veľmi zaujímavý nanofanerofyt chvojník dvojklasý (*Ephedra distachya*). Na zatienených plochách je bežná mrvica lesná (*Brachypodium sylvaticum*), kokorík mnohokvetý (*Polygonatum multiflorum*)

Topole biele osídľujúce svah duny - jesenný aspekt

a luskáč lekársky (*Vincetoxicum hirsutaria*).

V medzidunových priestoroch v terénnych zníženinách, kde je vyššia hladina podzemnej vody sa zdržuje vrbá rozmarínolistá (*Salix rosmarinifolia*), krušina jelšová (*Frangula alnus*), breza previsnutá (*Betula pendula*), topol osikový (*Populus tremula*) a husté trsy bezkolenca trstovníkovitého (*Molinia arundinacea*).

Dynamika spoločenstva a súčasný stav

K zachovaniu lesostepného charakteru prostredia prispeli i tradičné formy hospodárenia, najmä extenzívne pasenie a preháňanie hospodárskych zvierat, páslo sa plemeno ošípaného Mangalica. Pas-tva však od 70. rokov minulého storočia

začala v dôsledku kolektívizácie zanikať. Tieto ľudské aktivity blokovali sukcesné procesy a udržiavali tak štádiá s vysokou druhovou pestrosťou, ktorá je typická pre tieto stanovišťa.

Nastúpili iné formy využívania zeme ako intenzívne zalesnenie stanovištné nepôvodnými drevinami a v súčasnosti na území prebiehajú silné degradačné procesy za účasti inváznych druhov, ako sú agát biely (*Robinia pseudoacacia*), pajaseň žliazkatý (*Ailanthus altissima*) a brestovec západný (*Celtis occidentalis*). Tieto druhy sa tiahnu zo susedných porastov aj do nezapojených plôch rezervácií. Rozsiahle umelé porasty borovice lesnej (*Pinus sylvestris*) vytvárajú vhodné podmienky pre osídlenie a šírenie nepôvodných druhov v podraсте. Negatívnym antropickým vplyvom okrem lesného hospodárstva je aj poľovníctvo. Na viacerých lokalitách chráneného územia sú veľkoplošné krmoviská pre lesnú zver. Sú tu voľne vysypané zrniny a rôzne pozostatky okopanín (repa, zemiaky). Na týchto nekontrolovaných miestach sa zmenili edafické podmienky, zvyšuje sa množstvo dusíka v pôde a to spôsobuje vysokú ruderalizáciu inváznyimi druhmi, ako zlatobyľ a podsľečník Theofrastov (*Abutilon theophrasti*).

Preto dochádza k zmenšovaniu rozlohy pôvodných biotopov. Manažmentové opatrenia z hľadiska zachovania priaznivého stavu biotopu sú preto nevyhnutné. Od roku 2004 pod záštitou S-CHKO Dunajské luhy a pomocou dobrovoľníkov sa každoročne mechanicky odstraňujú cudzokrajné dreviny v poškodených porastoch.

V území chýbalo základné vybavenie potrebnou informačnou infraštruktúrou, ktorá by vyzdvihla jeho mimoriadnu prírodovednú hodnotu a informovala odbornú i laickú verejnosť o jedinečnosti lokality. V máji 2009 bol pre OZ UMBRA – v rámci súťaže Zelený projekt 2009 rozhodnutím ministra životného prostredia Slovenskej republiky schválený projekt Budovanie informačnej vybavenosti NPR Čenkovská lesostep, NPS Čenkovská step (SKU-EV0067 Čenkov).

Koncom júna sa

Osadenie náučných tabúl

osadilo 6 náučných panelov v jednotlivých reprezentatívnych bodoch stepi a lesostepi. Paralelne s vyššie uvedenými aktivitami sa uskutočnili prednášky pre žiakov ZŠ v Štúrove o pieskomilnej vegetácii. Organizované exkurzie pre školy (doteraz uskutočnené zo ZŠ Štúrovo a ZŠ Mužla) prebiehajú s odborným ve-

dením po lesných chodníkoch lokality participáciou člena dobrovoľnej stráže prírody KÚŽP v Nitre so zastávkami:

1. Prírodné hodnoty NPR Čenkovská step, história vzniku pieskomilných trávnatých stepí.
2. Chránené a typické rastliny v NPR Čenkovská step.
3. Negatívne faktory ohrozujúce územie (šírenie cudzokrajných drevín, holorubná ťažba), informovanie o povolených a zakázaných aktivitách v chránenom území 4. stupňa.
4. Prírodné hodnoty NPR Čenkovská lesostep, čo pre náš región znamená chránené územia? Prečo ich musíme zachovať?
5. NPR Čenkovská lesostep – aké unikátne rastlinné spoločenstvo sa skrýva v tomto lese? Typické druhy stromov a bylín v topoľovo-borievkovom lese.
6. Živočíchy lesostepi, vplyv poľovníctva na vzácne biotopy.

Je dôležité, aby miestni ľudia spoznali prírodné krásy aj svojho regiónu a aby k týmto klenotom pristupovali zodpovednejšie. Toto územie si zaslúži sofistikované vyznačenie na úrovni ostatných krajín EÚ. Systematické odstraňovanie inváznych drevín a organizované exkurzie naďalej pokračujú so spomenutou mimovládnu organizáciou.

Text a foto: Zuzana Melečková

Exkurzie zo ZŠ Štúrovo a Mužla